

INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING QIYOSIY TAHLIL**QILISH NAZARIYASI**

O'ljaboyeva Malohatxon Muhammadjon qizi

Andijon Davlat Chet tillar Instituti magistranti

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek maqollarining qiyosiy tahlil qilish nazariyasi, nazaryaning tarkibiy qismlari hamda ingliz va o'zbek xalq maqollarining qiyosiy tahlillaridan manunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: maqollar, paremiologiya, kognitiv tahlil

**THEORY OF COMPARATIVE ANALYSIS OF ENGLISH AND
UZBEK PROVERBS**

ABSTRACT: This article presents the theory of cognitive-comparative analysis of English and Uzbek proverbs, components of the theory and examples from comparative analysis of English and Uzbek folk proverbs.

Keywords: proverbs, paremiology, comparative-cognitive analysis

Qadim zamonlardan beri xalq maqollari xalq donoligi, vijdon, aql, hazil, fikrning ifodasi, tushunchasini oydinlashtiradigan, fikrga ilhom beradigan so'z sifatida ta'riflangan.

Maqol og'zaki xalq ijodining janri. Bu qisqa, obrazli va grammatik va mantiqiy jihatdan to'liq bo'lgan dono hikmat, chuqur ma'noga ega ibora. Ma'lum, barqaror va keng qo'llaniladigan ritmik formulaga ega bo'lgan maqollar odamlarning ko'p yillik tajribasi asosida paydo bo'lgan. Maqollarda o'z aksini topgan odamlarning hayotga oid kuzatuvlari, ularning jamiyatga munosabati, tarixi, ma'naviy holati, axloqiy va estetik hissiyotlari va ijobiy fazilatlar. Asrlar davomida xalq tomonidan saqlanib kelingan, ular ixcham va sodda she'riy shaklga ega bo'lishgan.

Ingliz va o'zbek maqollari tizimlari haqida gap ketganda ularning mohiyati bir-biridan ajralib turishi aniq bo'ladi, chunki ular turli xil tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarda rivojlangan. Va bu maqollarning qiyosiy-kognitiv tahlil qilish da ham bir qancha nazariyalarga e'tibor berishimiz, ularni o'rganib chiqishimiz lozim bo'ladi.

Maqol (lotincha "proverbium" dan - maqol) xalqqa ma'lum, takrorlanib va aniq aytilgan to'liq so'z bilan aytilgan so'z; ular aqlni yoki odamlarning amaliy tajribasiga asoslangan holda haqiqatni ifoda etadilar. Taniqli tilshunos V.Mayder o'z kitobida maqolga quyidagicha ta'rif beradi: «Maqol - bu xalqning hikmat, haqiqat, axloq va an'anaviy qarashlarini metafora, sobit va esda qolarli shaklda o'z ichiga olgan qisqa, umuman ma'lum jumla. avloddan avlodga o'tib kelmoqda» [1, 2]. Ta'rifdan ko'rinib turibdiki, maqollar odatda metafora asosida va majoziy ma'noga ega. Maqol tushunchasi uchun bir qancha olimlar ko'plab ta'riflarni berishgan bo'lsada, Miderning ta'rifi ular orasida eng yaxshi ta'rif deb hisoblanadi. Maqol tilning oddiy birligi emasligi sababli, bu hikmatli so'zlar yoki odamlar yoki millatning an'anaviy fikrlari bilan metafora ma'nosini beradigan tayyor jumla. Bundan tashqari, ular qisqa vaqt ichida nafaqat shaxs tomonidan yaratilgan. Maqol uzoq vaqt davomida xalq so'zlari sifatida aniq millat mahsulidir. Ular yillar va asrlar davomida inson hayotining odatiy vaziyatlari ramkalari yoki modellari sifatida qoldirilgan. Ch. C. Doyl ularni minimal xalq she'rlari sifatida tekshirishni taklif qiladi [1] adabiyotda, chunki ular dialoglarni jonlantiradi yoki she'riyatga yoki nasrga turli yo'llar bilan ta'sirchanlik va hissiylik beradi. Ko'rinib turibdiki, maqollarning paydo bo'lishi va shakllanishi, bundan tashqari ularni xalq tomonidan jonli suhbatga kiritish ba'zan ancha uzoq vaqt talab etadi. Ingliz va o'zbek tillari uzoq tarixga ega deb ishoniladi. Ingliz tili lotin tilidan kelib chiqqan, shuning uchun juda ko'p ingliz paremiologiya zaxiralari lotin asoslariga ega; ularning ba'zilari tarixiy shakllarga o'xshashdir, ba'zilari esa eskilariga nisbatan o'zgarishga duch kelgan. Ko'p yillar davomida boshqa tillar ham ingliz tiliga ta'sir ko'rsatgan. Natijada, ba'zi maqollar ko'pincha maqollarni ingliz tiliga tarjima qilish yo'lida ulardan olinadi. V.Mayder to'rtta asosiy manbalarni, jumladan ingliz tilini o'z ichiga olgan to'rtta Yevropaning maqollari, ya'ni yunon va Rim antikasi, Injil, O'rta asr lotin tili tarjimalarini taqdim etadi [1]. O'zbek tili ham uzoq zamonlarga ega. To'g'ri, bu tilga yaqinda "o'zbek tili" nomi berilgan, ammo bu til taxminan X-XI asrlardan beri mavjud. Ko'plab maqollar, matallar va aforizmlar o'zbek madaniyatining ulkan boyligi hisoblanadi. Asosiy manbalar quyidagicha tasniflanishi mumkin: diniy manbalardan olingan ba'zi belgilar va olingan tarjimalar (asosan arab, tojik, fors va rus tillaridan). Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari (televizor, radio yoki ijtimoiy tarmoqlar) tomonidan yaratilgan maqollardan, filmlar va qo'shiqlarning

ifodalaridan va hatto barcha tillarda, shu jumladan ingliz va o'zbek tillarida reklama shiorlaridan kelib chiqadigan ba'zi maqollar mavjud. Biroq, ular yangi maqollar bo'lishlari yoki shakllanishi uchun biroz vaqt kerak. Maqollar ingliz va o'zbek tillarining juda ko'p qismlarini tashkil etadi. Ular bir-biridan semantik, strukturaviy, stilistik va hatto pragmatik jihatdan farq qiladi. Maqollar millat madaniyatining ko'plab kamchiliklarini qamrab oladi. Maqollar mavjud bo'lgan til madaniyatini tavsiflash, aniqlash va ifodalashga xizmat qiladi. Tilning paremiologik fondida milliy tushunchalar, narsalar, hissiyotlar, urf-odatlar, taniqli ajdodlar, hatto joy nomlari - madaniy nuqtalarni ko'rish mumkin. Ikkala tilda maqollar xilma-xil bo'lib, ular orasida sinonimik yoki antonimik maqollarni topish mumkin. Ammo ularning sinonimik va antonimik munosabatlari mutlaq deb hisoblanmaydi, chunki ular kontekstga qarab tanlanadi, natijada ularning ma'nolari ham ozgina o'zgarishi mumkin. Shu sababli, maqolni tegishli joyda qo'llash nutqni ravon va ravon qiladi. Chunki yuqorida aytib o'tganimizdek, maqollarda nutqda tez-tez ishlatiladi va ular vaqt, joy, holat va boshqa amaliy omillarga qarab tanlanadi. Bundan tashqari, jamiyat va ijtimoiy jarayonlar maqollarning ishlatilishi, mazmunan ifodalanishi va boshqa xususiyatlariga bevosita ta'sir qiladi.

Yuqorida berilgan nazariyadan tashqari ingliz va o'zbek maqollari yana boshqa usullarga ko'ra ham guruhlariga ajratib tahlil qilinadi. Bunda maqollarning kognitiv shakli bilan birga ularning tildagi muqobil variantlari bor yoqligi ham hisobga olinishi zarur, Shuni ta'kidlash kerakki, ko'plab ingliz va o'zbek maqollari va so'zlari polisemantik bo'lib, ularni izohlash, tushuntirish va taqqoslashni juda qiyinlashtiradi. Inglizcha maqol uchun eng maqbul o'zbekcha ekvivalentni tanlashda yoki hech bo'lmaganda birlikning asosiy ma'nosida yozishmalar kabi mezonga amal qilishni talab etadi. Jumladan, o'zbek tiliga osonlikcha tarjima qilinadigan va ularning to'liq ekvivalenti deb atash mumkin bo'lgan bir qator maqollar va so'zlar mavjud :

“Lightly come, lightly go”- “Yengil topilgan , oson ketar”.

“ The bad news has wing” – “ Yomon xabarning qanoti bor”.

“ Better late than never”- “Hechdan ko'ra kech”.

“ Mind your own business”- “O'zingni bil ,o'zgani qo'y”

“ Wait and see”- “ Sabrning tagi sariq oltin”.

Berilgan maqollarning ingliz va o'zbekcha ma'nolari bir biriga yaqin. Maqollarning so'zma so'z tarjimai ularning ma'nosiga to'la mos keladi va bu maqollarni har ikki tilda tinglaganda ham kognitiv jihatdan aynan bir narsa tushuniladi. Ayrim maqollar esa, struktur jihatdan tubdan farq qilib, ular izohtalab hisoblanadi. Va bunday hollarda maqollarning ongda kognitiv aks etish jarayoniga ba'zi izohlar lozim bo'ladi.

“Between the devil and deep blue sea”- “Ikki o't orasida”.

“To know what is what”- “Ko'zing borida yo'l tani, esing borida el tani”. “Forbidden fruit is sweetest”- “Qo'shninig tovug'i g'oz ko'rinar, kelinchagi – qiz” “After a storm comes calm”-“ Zamonaning zindoni ham , handoni ham bor”.

Inglizcha iboralar, frazeologik birliklar, maqollar va matallar uchun ekvivalentni tanlashda biz har ikkala iborada ham grammatik yoki semantik mosliklarni topishga harakat qilishimiz kerak. Masalan, ba'zi tanish nutq qismlarini (ismlar, fe'llar, sifatlar) o'zaro bog'lash uchun: green with envy – “xasaddan yashil bo'ldi” yoki shunga o'xshash sintaktik tuzilmalarni izlash uchun: As a man sows, so shall he reap - Har kim ekanin o'rar, As you make your bed, so must you lie in it - “ Qanday ish boshlasang shunday tugatasan.”

REFERENCES

1. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English.
- M.: Prosvescheniye, 1979. - 342 p.
2. Falk, J. Linguistics and language: a survey of basic concepts and implication. 2nd Ed,- Canada: Michigan University Press, 1978, -561p.
3. Fries Ch. The Structure of English. An Introduction to the Construction of English Sentences. - London.: Longman, 1963.- 385pg
4. Galperin I.R., Stylistics. - M.: Higher School Publishing House, 1971. - 343p.
5. ĩiraga M.K. Cultural, Psychological and Typological Issues in Cognitive Linguistic. Armsterdam, Philodelphia: Benjamin,1999.- 338 p.
6. Honeck, R. A proverb in mind: the cognitive science of proverbial wit and wisdom.
- USA.: Lawrence Erlbaum, 1997. - 277p.